

Fremtidens kompetansebehov i frisørfaget. Sammenheng mellom nasjonale føringer og frisørbransjens uttrykte kompetansebehov

Åse Nedrebø Bruvik og Grete Haaland

SAMMENDRAG

Denne artikkelen tar utgangspunkt i nyere forskning som viser manglende yrkesrelevans i dagens yrkesopplæring (Aspøy, Skinnarland & Tønder, 2017; KD, 2016, 2018; Vibe, Frøseth, Hovdhauen & Markussen, 2012). Artikkelen baserer seg på studier av nasjonale føringer for yrkesopplæringen fra høsten 2020, gjennom analyse av utvalgte styringsdokumenter.

Intervjuer med instruktører i bedrift gir grunnlag for analyse av frisørbransjens uttrykte kompetansebehov og for å vurdere vektlegging av innhold i framtidens frisørutdanning. Intervjuer med yrkesfaglærere og instruktører i bedrift gir grunnlag for vurdering av innhold og kvalitet på dagens frisørutdanning i vg1, vg2 og vg3 / bedriftsutdanningen og grunnlag for analyse av endringsbehov i frisørutdanningen.

Læreplanene for Frisør, blomster-, interiør- og eksponeringsdesign (FBIE), høringsutkastene for vg2 og vg3 frisørfaget, gjenspeiler intensjonene i nasjonale føringer. Funnene viser at et tettere samarbeid mellom skole og bedrift kan være viktig. Det kan bidra til å sikre felles forståelse for frisørbransjens kompetansebehov, og større samsvar mellom lærere og instruktørers oppfatning av læreplanene. Kort oppsummert viser vår forskning at de nye læreplanene i fagfornyelsen delvis gir føringer og har et godt handlingsrom for å sikre en yrkesrelevant og fremtidsrettet frisørutdanning som ivaretar elevenes, bransjens og samfunnets kompetansebehov.

Nøkkelord: *Nasjonale føringer for yrkesopplæringen, frisørutdanning, fagfornyelsen, relevant yrkesopplæring, yrkeskompetanse*

Åse Nedrebø Bruvik,
Oslomet –
storbyuniversitetet.
E-post: ase.bruvik@oslomet.no

Grete Haaland,
Oslomet –
storbyuniversitetet.
E-post: Grete.Haaland@oslomet.no

ABSTRACT

Skills required by the hairdressing sector in a future perspective. The relationship between national guidelines and competencies required by the hairdressing industry

This article is based on recent research which shows lack of relevance for working practices in today's vocational education (Aspøy, Skinnarland & Tønder, 2017; KD, 2016, 2018; Vibe, Frøseth, Hovdhaugen & Markussen, 2012). Studies of national guidelines through selected policy documents are analysed. This is combined with information from interviews with subject teachers and instructors within the industry. Simultaneously, a new curriculum is being developed to renew the structure of vocational education from 2020.

Interviews with company instructors provide a basis for analyzing the hairdressing industry's expressed competence needs and for assessing the emphasis of content in future hairdressing training. Interviews with vocational teachers and instructors in the company provide a basis for assessing the content and quality of today's hairdressing training in vg1, vg2 and vg3 analysis of change needs in hairdressing training.

The curricula for Hairdressing, Flowers, Interior and Exposure Design (FBIE), the consultation drafts for vg2 and vg3 hairdressing, reflect the intentions of national guides. The findings show that closer cooperation between school and company can be important. It can help to ensure a common understanding of the hairdressing industry's competence needs and greater correspondence between teachers and instructors' perceptions of the curricula. In short, our research shows that the new curricula in the subject renewal partly provide guidance and have good room for maneuver to ensure a professionally relevant and forward-looking hairdresser training that meets the needs of students, the industry and society.

Keywords: *National guidelines for vocational education and training, hairdressing, curriculum reform, vocationally relevant education and training, vocational competence*

Innledning

I disse dager iverksettes en ny tilbudsstruktur i norsk yrkesopplæring, og det er utarbeidet nye og reviderte læreplaner (2018a). Dette omtales som fagfornyelsen. De nye læreplanene trer i kraft fra høsten 2020. Fagfornyelsen begrunnes blant annet med svak yrkesretting og til dels manglende yrkesrelevans i opplæringen (Aspøy, Skinnarland & Tønder, 2017; Kunnskapsdepartementet [KD], 2016, 2017; Vibe, Frøseth, Hovdhaugen & Markussen, 2012). Arbeidsgiverne/bedriftene har gitt uttrykk for at de opplever det faglige nivået som svekket etter Kunnskapsløftet (2006), mens lærerne på sin side har gitt uttrykk for usikkerhet knyttet til formålet med «dagens» videregående opplæring trinn 1 (vg1) (NIFU, 2015, s. 65). De nye læreplanenes intensjon er tydelig på at det elevene lærer på skolen må gjenspeile det behovet som møter dem i arbeidslivet. Det skal sikre en yrkesrelevant opplæring som kan knyttes til arbeidslivets behov for kompetanse, slik at opplæringen oppleves mer nyttig og relevant, noe som igjen vil gjenspeile seg i økt motivasjon.

Hovedmodellen i norsk yrkesopplæring er to år i skole og to års læretid i bedrift, den såkalte 2+2-modellen. Vg1 er felles for mange yrker. Fra 2006 har frisørutdanningen startet med vg1 design og håndverk (DH), hvor det er til sammen ca. 50

ulike yrker som fører frem til fag- eller svennebrev. Etter DH går elevene videre på frisør vg2 og vg3/opplæring i bedrift. Fra høsten 2020 utvides modellen fra 8 til 10 yrkesfaglige utdanningsprogram. Vg1 DH blir delt mellom frisør, blomster, interiør og eksponeringsdesign (FBIE), som fører frem til 6 yrker mot dagens 52. Den andre delen av DH, håndverk, design og produktutvikling (HDP), leder mot 43 ulike håndverksfag (Utdanningsdirektoratet [Udir], 2018c).

Ifølge KD (2016), som utformer og danner grunnlag for fagfornyelsen, står det beskrevet at det skal legges til rette for *dybdelæring*. Dette innebærer at elever som har spesifikke utdannings-/yrkesplaner tidlig skal fordype seg i sitt interesseområde for å imøtekomme målet om en yrkesrelevant utdanning. Elevene skal rustes for yrket og bidra til at arbeidslivet får den nødvendige kompetansen. Dette står i kontrast til utvikling av overflatekunnskap basert på at elevene lærer litt om flere yrker. Bødtker-Lund, Hansen, Haaland og Vagle (2017) viser at dette er dagens praksis for mange elever.

Denne artikkelen søker å undersøke hvordan frisørbransjens uttrykte kompetansebehov kan ivaretas gjennom føringer og handlingsrom i fagfornyelsen. Undersøkelsen bygger på følgende problemstilling: *Hvordan kan frisørbransjens uttrykte kompetansebehov ivaretas i fremtidens yrkesopplæring sett fra et læreplanperspektiv?* Hensikten med forskningsarbeidet er å utvikle kunnskap om hva fagfornyelsen og de nasjonale føringene vektlegger for fremtidens yrkesopplæring, hvilket kompetansebehov frisørbransjen har og hvordan kompetansebehovet kan ivaretas.

Relevant forskning fra feltet

Udir (2018b) understreker at det elevene lærer på skolen må ha sammenheng med arbeidslivets behov for kompetanse, og at yrkesrelevans må vektlegges i opplæringen. Dette er i tråd med forskning som hevder at manglende fokus på relevans og tilpassing av innholdet i opplæringen for hver enkelt elev, kan skape avstand mellom det den enkelte elev lærer i skolen og bransjens og arbeidslivets kompetansebehov (Hansen & Haaland, 2015b; Hiim, 2013; Høst et al., 2015; Rokkones, Stjern, Strand & Utvær, 2018). Forskning som her presenteres omhandler hovedsakelig yrkesrelevans i opplæringen.

Forskning viser at mange elever og instruktører i bedrift opplever dagens yrkesopplæring i skole som lite meningsfull og yrkesrelevant. Dette skjer til tross for at styringsdokumenter og intensjoner gir mulighet for yrkesopplæring som ivaretar elevens læringsbehov og bransjens behov for kompetanse (Bødtker-Lund et al., 2017; Dahlback, Hansen, Haaland & Sylte, 2011; Dahlback, Olstad, Sylte & Wolden, 2018, 2019; Hiim, 2013). Yrkesopplæringen kritiseres for manglende sammenheng mellom det den enkelte lærer i skolen på den ene siden, og bransjens og arbeidslivets behov for kompetanse på den andre (Hansen & Haaland, 2015a; Hiim, 2013; Høst, Reegård, Borgar, Skålholt & Tønder, 2015; Rokkones, Stjern, Strand & Utvær, 2018). Det hevdes blant annet at opplæringen på yrkesfag er så generell at mange yrkesfagelever opplever at det de lærer verken er nyttig,

interessant eller relevant (Bødtker-Lund et al., 2017; Dahlback et al., 2011; Hansen & Haaland, 2015a). Bødtker-Lund et al. (2017) viser blant annet til at omtrent 70 prosent av lærlingene i frisørfaget opplevde innholdet i vg1 DH som lite eller ikke relevant for frisøryrket.

Aarkrog og Bang (2013) diskuterer utfordringene med de brede utdanningsprogrammene. De fremhever vektingen av generelt og spesifikt innhold i dagens yrkesopplæring i skole, og mener yrkesrelevant undervisning kan være et viktig pedagogisk verktøy for å styrke elevens motivasjon. Deichman-Sørensen, Olsen, Skålholt og Tønder (2012) stiller spørsmål ved om spesialisering på de brede utdanningsprogrammene kan begrunnes i et utdanningspolitisk ønske om breddeorientering som kan ha ført til en mer generell opplæring. Nasjonalt regulerte læreplaner, lærerutdanning og eksamensforskrifter skal sikre at samme opplæring kan tilbys på tvers av tid og rom og til mange ulike yrker. Dette kan standardisere utdanningen og sikre myndighetenes kontroll gjennom et enhetlig utdanningssystem slik at mange får samme undervisning, noe som ikke vil være i tråd med fagfornyelsens uttrykte mål om yrkesrelevans, motivasjon og dybdelæring (Aarkrog & Bang, 2013; Bødtker-Lund et al., 2017; Dahlback et al., 2011; Hansen & Haaland, 2015a).

Å opprettholde kunnskap i yrker som stadig er i endring er ifølge Jørgensen (2018) en av utfordringene flere av de nordiske yrkesutdanningene har. Dette er interessant sett i sammenheng med fagfornyelsens fokus på dybdelæring, som skal ivareta bedrifters og samfunnets kompetansebehov, og interessant å se i et internasjonalt perspektiv, der en australsk undersøkelse understreker viktigheten av at lærerne holder seg oppdatert i eget yrke for å kunne undervise i hele yrkets bredde. Undersøkelsen viser til behovet for bredde i eget yrkesfag. Resultatene peker også på et behov for delt ansvar og et tett samarbeid mellom skole og bedrift i utviklingen av en helhetlig og dagsaktuell yrkesopplæring (Wheelahen & Moodie, 2010, s. 16).

Forskning på feltet har hatt mindre fokus på hvordan lærere i skole og instruktører i bedrift tolker nasjonale føringer og læreplaner, og hvordan det tilrettelegges for en helhetlig opplæring i tråd med arbeidslivets behov. Denne artikkelen bygger videre på tidligere forskning, og ser nasjonale intensjoner og føringer for fagfornyelsen i sammenheng med frisørbransjens uttrykte kompetansebehov. Resultatet av analysene drøftes med fokus på hvordan opplæringen i fagfornyelsen kan imøtekomme frisørfagets uttrykte kompetansebehov sett fra et læreplanperspektiv.

Sentrale begreper

Kompetanse og dybdelæring er to sentrale begreper i denne undersøkelsen. Vi vil her avklare begrepenes forståelsesramme og kontekst i dette forskningsarbeidet.

I føringene for fagfornyelsen defineres kompetanse på følgende måte: «Kompetanse er å skaffe og anvende kunnskap og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse problemer i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse betyr forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning» (KD, 2016). Slik vi tolker det

nye kompetansebegrepet kan det gi nye muligheter for tidlig spesialisering og dybdelæring. Det betyr at elever som er interessert i et spesifikt yrke, eller deler av det, kan utvikle mer kunnskap og kompetanse gjennom å fordype seg i et spesifikt yrke på vg1. Læreplanen for FBIE, som i ordlyden er yrkesnøytral, gir store muligheter for å differensiere innholdet i opplæringen basert på elevens yrkesplaner eller yrkesinteresser. Som et eksempel kan kompetansemålet «elevene skal kunne anvende fargelære i eget arbeid» knyttes til alle yrkene i utdanningsprogrammet. Her kan elevene i en og samme klasse opparbeide seg yrkesspesifikk kompetanse innen fargelære i selvvalgt yrke, samtidig som læreplanens kompetansemål blir ivaretatt. Det samme gjelder høringsutkastene som foreligger for vg2 og vg3 frisør, som gir rom for at elevene kan fordype seg i ulike deler av frisørfaget.

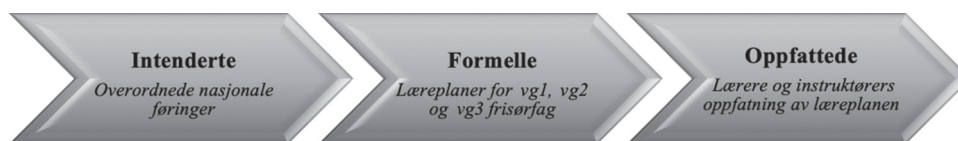
Udir (2018b) definerer dybdelæring som det å gradvis utvikle kunnskap og varig forståelse av begreper, metoder og sammenhenger i fag og mellom fagområder. Det innebærer å reflektere over egen læring og kunne bruke læringen på ulike måter både i kjente og ukjente situasjoner. I denne sammenheng, hvor det handler om å ivareta frisørbransjens uttrykte kompetansebehov, er det i fagfornyelsen et tydelig fokus på at det elevene lærer på skolen skal ha sammenheng med arbeidslivets behov for kompetanse, og at yrkesrelevans må vektlegges i opplæringen (Udir, 2018b). Dybdelæring knyttes her til å forstå sammenhenger mellom skolefag og arbeidsprosesser i utviklingen av en helhetlig yrkesspesifikk kompetanse.

Teoretisk forankring

Som teoretisk referanseramme tar vi utgangspunkt i Goodlads læreplanteori (1979) og Deci og Ryans selvbestemmelsesteori om motivasjon for læring (2002). Begrunnelsen for å anvende Goodlads begrepsapparat er at den egner seg godt som analytisk og forklarende verktøy i arbeidet med å undersøke ulike tolkninger av læreplanenes innhold (Gundem, 2008a, s. 108). Deci og Ryan er valgt ut på bakgrunn av teoriens fokus på de forhold som har betydning for utvikling av indre motivasjon (Deci & Ryan, 2002).

Ulike nivåer i yrkesutdanningen

Utgangspunktet for denne artikkelen er vår forståelse av kritikken mot yrkesopplæringen, og at denne kan være forankret i ulike tolkninger av læreplanenes innhold blant nasjonale myndigheter. Fokus i denne artikkelen rettes her mot det substansielle fenomenet, det Goodlad omtaler som *læreplannivåer*. Nivåene omtales som *den intenderte*, *den formelle*, *den oppfattede*, *den iverksatte* og *den erfarte læreplan* (Goodlad, 1979, s. 60–64; Gundem, 2008b, s. 26). Søkelyset rettes mot de tre første læreplannivåene, siden de siste to nivåene først er aktuelle etter at læreplanene i fagfornyelsen er satt i drift og erfart.

Figur 1. Goodlads læreplannivåer i denne undersøkelsen. (Goodlad, 1979)

Motivasjon for læring i yrkesfag

Yrkesrelevans og dybdelæring, som grunnlag for å øke elevenes motivasjon, har som nevnt ovenfor fått et tydeligere fokus i fagfornyelsen (KD, 2015, 2016). I Deci og Ryans selvbestemmelsesteori om indre motivasjon beskrives tre grunnleggende psykologiske behov som må ivaretas for at eleven skal kunne oppleve indre motivasjon: *tilhørighet*, *kompetanse* og *autonomi/selvbestemmelse* (Deci & Ryan, 1985). Behovet for autonomi og selvbestemte aktiviteter blir vektlagt i teorien og kan knyttes til fagfornyelsens fokus på yrkesrelevans. Teorien beskriver tre kvaliteter som jobber sammen for å understøtte den subjektive opplevelsen av autonomi:

- *Kontrollplassering* – som relateres til personens forståelse av de kausale årsakene for en motivert handling
- *Fri vilje* – knyttes til at man engasjerer seg i en aktivitet av fri vilje
- *Opplevelse av valgfrihet* – refererer til at valgfriheten må være reell og ikke valgte mellomaktiviteter bestemt av andre

I yrkesfaglige utdanningsprogram kan disse kvalitetene knyttes til elevens innflytelse på valg av yrkesoppgaver relatert til for eksempel yrkesplan eller yrkesinteresser. I en opplæringskontekst kan tilhørighet – i tillegg til å handle om sosial inkludering i et trygt læringsmiljø – bety yrkesfaglig tilhørighet knyttet til elevens yrkesplaner eller yrkesinteresser. Behovet for kompetanse kan vurderes med utgangspunkt i elevens kunnskap og ferdigheter som grunnlag for å lære et yrke, og på elevens interesser som grunnlag for å skape lyst til å fortsette med aktiviteten og utvikling av indre motivasjon.

Metode

Datagrunnlaget er basert på litteraturstudie av utvalgte intensjons- og styringsdokumenter for Kunnskapsløftet og fagfornyelsen, såkalt grå litteratur (Schöpfel, 2011). Dette er litteratur som ikke er publikasjonstyper som for eksempel rapporter, arbeidsdokumenter, regjeringsdokumenter, meldinger og evalueringer. I tillegg har vi intervjuet yrkesfaglærere i frisørfag (vg2) og instruktører i frisørbedrifter (vg3).

Dokumentanalyse

Første del av datainnsamlingen er basert på dokumentanalyse. Målet har vært å avdekke mønstre i de nasjonale føringene for fagfornyelsen (Brinkmann & Tanggaard, 2012, s. 164). Resultatet av analysen sammenholdes med et uttrykt kompetansebehov blant informantene fra frisørbransjen. Analysemodellen som er anvendt, er systematisk tekstkondensering (Malterud, 2017, s. 97). Dokumentanalysen omfatter følgende dokumenter: *Fremtidens skole* (NOU 2015: 8); *Fremtidens kompetansebehov* (NOU 2018: 2); *Kvalitetsreformen Om ny lærerutdanning Mangfoldig – krevende – relevant* (KD, 2002); *Kultur for læring* (KD, 2004); *På rett vei: Kvalitet og mangfold i fellesskolen* (KD, 2013); *Fag – fordypning – forståelse: En fornyelse av Kunnskapsløftet* (KD, 2016); *Nasjonal kompetansepolitisk strategi 2017–2021* (KD, 2017); Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] (2005, 2014, 2016) som belyser nøkkelkompetanser og fremtidig kompetanse i et europeisk perspektiv; nye læreplaner i fagfornyelsen: *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen* (Udir, 2018b) og læreplan for FBIE. Analysen innbefatter også foreliggende høringsutkast for vg2 og vg3 frisør. Utvalget av dokumenter begrunnes i at de på ulike måter konkretiserer utdanningsløpet frem til svenneprøven for dagens og fremtidens¹ yrkesopplæring. Dokumentene ble analysert med fortolkende kildekritiske overveielser for å sikre relevans og fokus i henhold til problemstillingen (Grønmo, 2016, s. 176).

Dokumentanalysens fire faser

Relevant innhold fra dokumentene knyttet til *kompetanse for fremtidens fagarbeidere* ble registrert, kategorisert, kodet og fortettet i et fortolkende perspektiv (Grønmo, 2016; Malterud, 2017). I første fase av analysen, som omhandlet rådata, startet kategorisering. I denne fasen gjorde vi oss kjent med materialet og fikk et helhetlig blikk på innholdet (Malterud, 2017, s. 99). Fra hvert av de analyserte dokumentene ble begreper som var relevante for problemstillingen notert og kategorisert. I denne fasen var hensikten å trekke ut begreper som ble nevnt ofte i ulike sammenhenger og i ulike kontekster. I KD (2016), som ligger til grunn for fagfornyelsen, ble for eksempel begreper som *dybdeløring*, *spesifikk yrkeskompetanse*, *interesseområder*, *mestring* og *tas på alvor* ofte brukt og gjengitt i ulike kontekster.

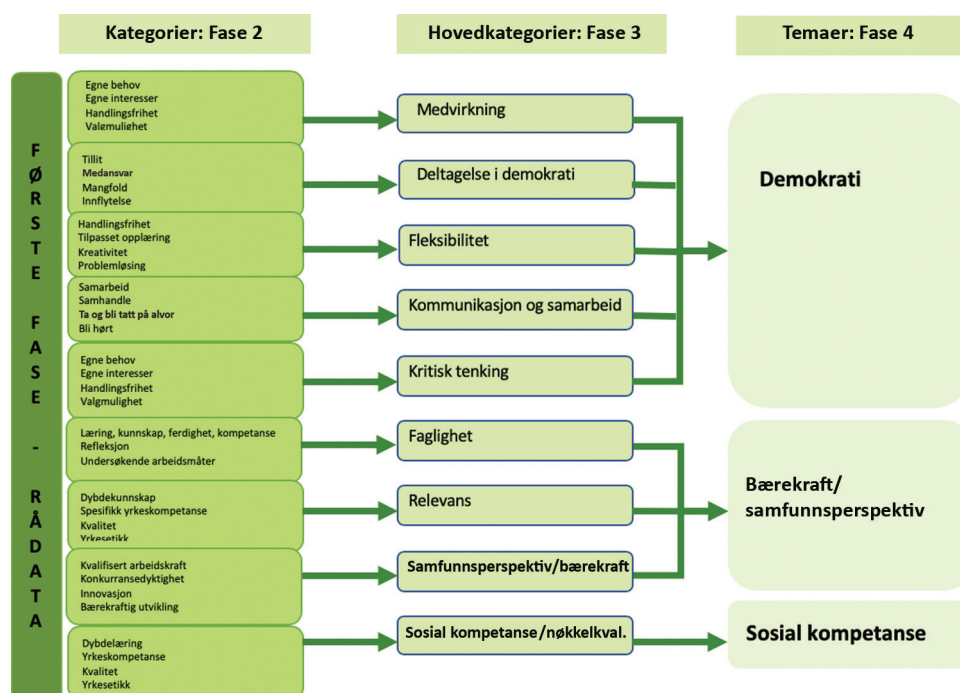
I andre fase av analysen ble begrepene fra datamaterialet kategorisert i tre trinn. Første trinn omhandlet kategorisering av rådata fra første fase. Her ble begreper som har betydning for fremtidens kompetanse fortolket og satt i system innenfor hvert av dokumentene. Fra hvert dokument ble de sentrale begrepene kategorisert fra 4 og 33 kategorier, hvorav noen hadde tilnærmet samme betydning (NOU 2015: 8; KD, 2013). Eksempler på slike begreper er *selvstendighet*, *autonomi*, *elevmedvirkning* og

¹ I henhold til fagfornyelsen

involvering. I andre trinn av analysen ble begreper på tvers av dokumentene kategorisert i felles kategorier for alle dokumentene. Relevans er et eksempel på kategori som innbefatter begreper fra mange av dokumentene. Eksempler på begreper under kategorien relevans er *relevant arbeidskraft*, *kvalifisert arbeidskraft* og *nyttig arbeidskraft*. I tredje trinn ble kategoriene fra andre trinn ytterligere fortettet og samlet i overordnede kategorier, basert på begrepene kontekst. Konteksten begrepene inngikk i var viktig for fortolkningen av begrepene og kategoriseringen, siden begrepene delvis ble brukt med ulik betydning i forskjellige kontekster. Her ble begreper som for eksempel *samarbeid* og *samhandle* lagt inn under samme kategori, mens *kvalifisert arbeidskraft* og *konkurransedyktighet* ble lagt i en annen (se kolonne 2 fra venstre i figur 2).

I tredje fase ble kategorier med tilnærmet samme betydning fortettet og lagt inn under 9 hovedkategorier som utkrystalliserte seg underveis i analyseprosessen (se kolonne 2 fra høyre i figur 2).

I fjerde og siste fase av analysen ble hovedkategorier som hadde tilnærmet samme betydning igjen fortettet og lagt inn under overordnede «temaer» i beskrivelsen av fremtidens kompetansebehov (Grønmo, 2016, s. 179) (se høyre kolonne i figur 2).

Figur 2. Figuren viser dokumentanalysens fire faser

Intervjuene

Hensikten med å intervju yrkesfaglærere ved vg2 frisør og instruktører i bedrift var å få innsikt i hvordan de vurderer kompetansebehovet i fremtidens frisørbransje. De ble også spurt om erfaringer med dagens læreplaner (Udir, 2006, 2007, 2008, 2016) for frisørutdanningen. Hensikten med intervjuene var derfor å undersøke eventuell ulik

forståelse av den intenderte, den formelle og den oppfattede læreplanen. Resultatene fra intervjuene med yrkesfaglærerne og instruktørene skulle danne grunnlag for drøfting av forslag til hvordan frisør opplæringen kan videreutvikles i lys av de nye læreplanene.

En delvis strukturert (Grønmo, 2016; Kvale & Brinkmann, 2015; Malterud, 2017) intervjuguide ble utviklet med utgangspunkt i begrepene som utkrystalliserte seg som sentrale gjennom dokumentanalysen. Spørsmålene i intervjuguiden gjenspeiler hovedkategoriene og temaene fra dokumentanalysen (figur 2). Hensikten med å bruke denne type intervjuguide var å sikre fokus i tråd med problemstillingen (Kvale & Brinkmann, 2015; Malterud, 2017) uten å legge føringer som begrenset informan-tenes frihet til å uttale seg om det de vurderte som viktig for dagens og fremtidens yrkesopplæring i frisørfaget.

Analyse, validitet og etikk

Lærerne som var med i undersøkelsen var ansatt på en stor yrkesfaglig skole med mange frisørklasser. Skolen ble valgt ut fordi den har lang tradisjon med frisør-utdanning. Begge lærerne har lang erfaring med opplæring. Instruktørene var fordelt på tre ulike frisørbedrifter. To av bedriftene hadde til sammen 10 frisørsalonger og mange lærlinger i utdanningsløpet. Den tredje bedriften var forholdsvis ny, og hadde få lærlinger. De to største bedriftene ble valgt fordi de har lang erfaring med lærlin-ger, mens den nyetablerte ble valgt for å få perspektiver fra en ny opplæringsbedrift.

Intervjuene hadde en samtaleform der informanter konkretiserte sin forståelse av de nasjonale føringene knyttet til kompetansebehovet i frisørfaget. Det ga oss et rikt og utfyllende kvalitativt datamateriale (Kvale & Brinkmann, 2015). Hvert intervju hadde en varighet på omkring 30 minutter. Intervjuene ble tatt opp, transkribert og fortettet til en oppsummering. Oppsummeringen ble sendt til informantene for gjennomlesing og godkjenning (Halkier, 2010, s. 81). Undersøkelsen bygger på del-takernes informerte samtykke, følger de etiske prinsippene for anonymitet (Kvale & Brinkmann, 2015) og er utført i tråd med NSDs retningslinjer.

Resultater

Her presenteres kort resultater fra intervjuene og dokumenter som ligger til grunn for fagfornyelsen, med tilhørende læreplaner og læreplanutkast.

Analyse av grunnlagsdokumenter

Stortingsmeldingen *Kultur for læring* (KD, 2004, s. 125) er grunnlaget for Kunnskapsløftet (LK06) og dagens² læreplaner. Her er elevenes medvirkning og

2 Læreplaner for vg1 trer i kraft fra høsten 2020. Læreplaner for vg2 og vg3 trer i kraft fra henholdsvis 2021 og 2022.

innflytelse på egen læring et satsingsområde, og fag- og yrkesopplæringen skal utvikle kompetanse som er relevant for bransjen i samarbeid med arbeidslivet (KD, 2013, 2016). Tre hovedområder blir fremmet som særs viktige for fremtiden: *en inkluderende fellesskole, grunnopplæring for fremtidens samfunn og fleksibilitet og relevans i videregående opplæring*. Det påpekes blant annet at elevene skal oppleve en reell innflytelse på egen utdanning, og at det de lærer skal være til nytte for deres fremtidige profesjon (KD, 2013, s. 11). Videre fremheves fire kompetanser som anses som sentrale i fremtidens skole: *fagspesifikk kompetanse, kompetanse i å lære, kompetanse i å kommunisere, samhandle og delta samt kompetanse i å utforske og skape* (NOU 2015: 8). I grunnlagsdokumentet for fagfornyelsen fremhever KD (2016) at elevene må tas på alvor for at de skal oppleve mestring. Dybdelæring, som er et satsingsområde for fremtidens yrkesopplæring, skal ivareta elevenes yrkesplaner og interesser og legge til rette for en yrkesrelevant opplæring.

Hovedmålet i den nasjonale kompetansepoltiske strategien 2017–2021 (KD, 2017) har som mål å bidra til at enkeltmennesker og virksomheter har den kompetansen Norge trenger for å sikre et konkurransedyktig næringsliv hvor færrest mulig opplever utenforskap. For å nå dette målet har strategipartene, som består av regjeringen, arbeidslivet og frivillig sektor og studieforbund, identifisert tre innsatsområder: *gode valg for den enkelte, læring i arbeidslivet samt å styrke kompetansen til voksne som har tilknytning til arbeidslivet*.

Ifølge OECDs programmer for International Student Assessment er *evne til å møte, mestre komplekse utfordringer som kan oppstå, kreativitet, innovasjon, kommunikasjon, samarbeid, evne til å ta avgjørelser, sosiale ferdigheter, kritisk tenkning samt problemløsning* kompetanseelementer som kan få stor betydning for fremtiden, såkalte «21st century skills». Slik kompetanse beskrives som sentral i nasjonale føringer for fremtidige fagarbeidere, også i frisørfaget (KD, 2017).

Overordnet del og fagspesifikke læreplaner for frisøropplæringen i fagfornyelsen

I overordnet del av læreplanen beskrives et av hovedformålene i norsk utdanning «å lære elevane og lærlingane å tenkje kritisk, dei skal ha medansvar og rett til medverknad» (Udir, 2018b). Begrepene frihet, selvstendighet, demokrati og demokratisk medvirkning fremheves, og skal danne grunnlaget for en god utdanning og et godt yrkesliv. Her blir den enkelte elevs frihet og selvstendighet til aktiv deltakelse understreket som grunnlag for å kunne ta bevisste valg. Kommunikasjon og dialog skal ha stor plass i undervisning og læring, og sosial læring, individuelt og i samhandling med andre, legger grunnlag for medbestemmelse og ansvar.

Dybdelæring skal bidra til at elevene utvikler kunnskaper og varig forståelse for begreper, metoder og sammenhenger. I frisørfaget kan dybdelæring bety at elever og lærlinger gradvis og over tid utvikler kompetanse til å utøve frisørfaget og å se sammenhenger mellom de ulike skolefagene som er integrert i frisørfaglig kompetanse.

Det innebærer å reflektere over egen læring og bruke det man har lært på ulike måter i møte med nye og ukjente yrkesoppgaver og situasjoner, selvstendig og sammen med kollegaer. De tre tverrfaglige temaene «folkehelse og livsmestring», «demokrati og medborgerskap» og «bærekraftig utvikling» skal bidra til at elevene ser sammenhenger mellom handlinger og konsekvenser, og at de utvikler en helhetlig forståelse for sammenhengen mellom overordnet del, felles programfag (FP), fellesfag (FF) og yrkesfaglig fordypning (YFF) i opplæringen.

Læreplan for vg1 – frisør, blomster, interiør og eksponeringsdesign

Innledningsvis beskriver læreplanen for FBIE fagenes relevans, hva yrkene i utdanningsprogrammet handler om og innholdet som er viktig for elevene å lære. Verdigrunnet i yrkene omhandler blant annet skaperglede, kritisk tenkning, mestring og refleksjon rundt egen praksis, samt utvikling av identitet og etisk bevissthet i et inkluderende fellesskap. Læreplanen bygger på følgende tre kjerneelementer: produktutvikling, produksjon og håndverkferdigheter samt arbeidsliv, kommunikasjon og eksponering. Disse belyser blant annet viktigheten av kunnskaper som skal læres i vg1, for eksempel kunnskaper om materialer, verktøy og teknikker. Elevene skal lære å arbeide selvstendig og eksperimentere slik at de utvikler en helhetlig forståelse gjennom refleksjon over arbeidsprosessene, og de skal lære å bruke ulike kommunikasjonsformer gjennom samarbeid med elever, kunder, brukere og kollegaer i arbeidslivet. De tverrfaglige temaene skal prege arbeidsmåtene i opplæringen både i skole og i bedrift eller offentlig virksomhet, og gjelder for alle skolefagene.

Læreplan for vg2 og vg3 – frisørfaget (høringsgrunnlag)

I utkastene til læreplaner for vg2 og vg3 frisør blir det under kjerneelementer presisert at elevene gjennom praktisk arbeid skal utvikle nysgjerrighet, skaperevne, kreativitet, selvstendighet og fullføringsevne. Kommunikasjon, samspill og mestring gjennom arbeidsprosesser skal bidra til utvikling av selvfølelse og identitet. I tillegg blir det i vg3- planen lagt vekt på ferdigheter gjennom helhetlige prosesser fra idé til ferdig produkt. De tverrfaglige temaene skal også i vg2 og vg3 implementeres i opplæringen og prege arbeidsmåtene. Kommunikasjon og dialog med kunder, kollegaer og samarbeidspartnere får stor plass i opplæringen, og knyttes i tillegg til det å delta i samfunnsliv og demokratiske prosesser utenom arbeidsplassen. På vg3-nivå forventes det at lærlingene skal kunne planlegge og ferdigstille en helhetlig arbeidsprosess og kunne vurdere yrkets rolle i et samfunnsperspektiv.

Resultater fra intervjuer med yrkesfaglærere og instruktører i bedrift

Resultatene viser yrkesfaglærernes og instruktørens oppfatning av læreplanen som grunnlag for opplæringen i vg2 og vg3 frisør, og er basert på erfaringer og forventninger

knyttet til elevenes kompetanse når de begynner som lærlinger i bedriftene. Med utgangspunkt i begrepenes kontekst var det på samme måte som i dokumentanalysen vanskelig å knytte noen av begrepene til kun én hovedkategori. Eksempler på slike begreper er *årsaksforklaring/begrunnelsekunnskap*, *problemløsning*, *omstillingsevne* og *fleksibilitet*. Begrepene ble brukt i ulike sammenhenger og kontekster.

«Lærlingene kan generelt sett for lite når de kommer fra skolen, spesielt om mellommenneskelige relasjoner og kommunikasjon, for eksempel det å snakke med andre mennesker som kunder», var utsagn fra en av instruktørene. Frisørlærerne på sin side hevdet at kommunikasjon og samarbeid ble vektlagt i undervisningen, spesielt i praksisdelen av opplæringen. Dette kan tyde på at lærerne og instruktørene har ulik oppfatning av innholdet i den intenderte og den formelle læreplanen om hva for eksempel kompetansemålene som omhandler kommunikasjon betyr, relatert til elevenes utvikling av praktiske ferdigheter.

I skolesammenheng var lærerne opptatt av å tilpasse opplæringen til den enkelte elevs interesser, og å gi elevene innflytelse på eget læringsarbeid som grunnlag for yrkesrelevans. Samtidig påpekte lærerne at det var viktig å komme gjennom alle målene i læreplanen. «Vi jobber interessedifferensiert, men må innom alt i læreplanen.» Bedriftene på sin side definerte yrkesrelevans på to måter. For det første handlet det om at eleven utvikler basiskunnskaper med fordypning i ett eller flere fagområder, for eksempel innen kjemi og hodebunnspleie, og for det andre måtte elevene øve på ulike arbeidsområder innen faget. «Elevene må klare å se helheten i det de gjør, det gjør de ikke nå. De må øve på alle områder innen faget, ikke bare på det de liker best», var utsagn fra en av instruktørene.

I tråd med nytt kompetansebegrep for fagfornyelsen hevdet instruktørene at elever, lærlinger og fagarbeidere måtte bli bedre til å reflektere over og lære av egne erfaringer. Videre mente de at fremtidens frisører må være omstillingsdyktige og fleksible i arbeidshverdagen, og måtte kunne håndtere uforutsette hendinger, tenke nytt, like utfordringer og tilpasse seg i takt med samfunnsutviklingen. Dette samsvarer med OECD (2016), som mener at effektiv styring, evne til kapasitetsbygging, åpen dialog, fleksibilitet og tilpasningsdyktighet blir viktige kompetanser i fremtidens yrkesopplæring (NOU 2018: 15, s. 54).

Bærekraftig utvikling handlet ifølge lærerne om miljøvennlige produkter og avfallssortering, mens bedriftene i tillegg var opptatt av å utvikle varige arbeidsplasser gjennom å skape balanse mellom arbeidspress og arbeidsytelse. Ifølge en av instruktørene innebar det blant annet å ta de ansatte på alvor og håndtere utfordringer riktig gjennom å vektlegge godt lederskap med fokus på godt arbeidsmiljø. Begge deler blir ifølge OECD (2014) forventet i fremtidens arbeidsliv (NOU 2018: 15, s. 64).

Oppsummering av resultater

Både dokumentanalysen og intervjuene fremhever betydningen av at elevene har reell innflytelse på egen utdanning. Dessuten er det viktig både i føringene for dagens

yrkesopplæring og med hensyn til frisørbransjens kompetansebehov at det de lærer kommer til nytte, slik det fremkommer i dette forskningsarbeidet. Bransjen var i tillegg opptatt av at elevene måtte få jobbe med relevante oppgaver for bransjen, det vil si at bevisstgjøring rundt kompetansekravene i frisøryrket var viktig som grunnlag for elevenes valg av læringsarbeid. For eksempel ble dybdelæring løftet fram som viktig for en konkurransedyktig og bærekraftig utvikling, og fremstilt som en nødvendig del for fremtidens fagarbeidere av både lærerne og instruktørene. Både dokumentanalysen og resultatene fra intervjuene viser at kommunikasjon, samarbeidskompetanse, fleksibilitet og omstillingsdyktighet anses som viktig for fremtidens arbeidsliv. På dette området hadde lærerne og instruktørene noe ulike oppfatninger, forventninger og erfaringer når det gjaldt hva elevene bør kunne når de starter på læretiden i bedrift og hva som burde vektlegges i skoledelen av fagopplæringen – det vil si hvor mye som kan læres på skolen, og hva som må overlates til bedriftene.

Diskusjon

Innledningsvis presenterte vi det sentrale spørsmålet i denne artikkelen: *Hvordan kan frisørbransjens uttrykte kompetansebehov ivaretas i fremtidens yrkesopplæring sett fra et læreplanperspektiv?* Som grunnlag for å svare på problemstillingen drøftes her frisørbransjens uttrykte kompetansebehov i lys av nasjonale føringer for dagens og fremtidens frisør opplæring.

Sammenhengen mellom nasjonale føringer, frisør opplæringen i skole og frisørbransjens kompetansebehov

Resultatene viser at både lærerne og instruktørene var opptatt av at kommunikasjon og samarbeid må vektlegges i opplæringen. De var også tydelige på at opplæringen allerede fra vg1 måtte være yrkesrelevant. Instruktørene hevdet at elevene ikke var forberedt på hva som ventet dem i en reell arbeidshverdag, og at mange elever ikke håndterte det å forholde seg til kunder og kollegaer slik det forventes etter to års utdanning i skole. En instruktør uttrykte det slik: «Mange av elevene som er i utplassering hos oss, tør ikke være ute i salongen der hvor kundene er. De vil heller være på bakrommet og brette håndklær, for da slipper de å snakke med noen.» Dette tyder på at instruktørene har erfart at elevene har lært for lite om å kommunisere med kunder i autentiske situasjoner.

Ifølge kjerneelementer i vg1 FBIE og utkastene til læreplan for vg2 og vg3 frisør skal elevene lære å bruke ulike kommunikasjonsformer i samspill med elever, lærere, kunder og næringsliv. Dette skal legge grunnlag for profesjonell yrkesutøvelse (Udir, 2007, 2018b). Læreplanen for FBIE har fokus på kunderelaterte arbeidsoppgaver. Blant annet skal elevene vurderes og ha standpunkt karakter i kompetanseområdet kommunikasjon, kunde og arbeidsliv. Det samme gjelder utkast til læreplaner for vg2 og vg3 frisør. At dagens frisør opplæring ikke tilfredsstiller bransjens kompetansebehov

på en del fagområder, kan bety at kommunikasjon, samarbeid og kunderelasjoner ikke vektlegges i tilstrekkelig grad for å ivareta frisørbransjens forventninger til elevenes kompetanse. Det kan også bety at temaene jobbes med i praksis og i tilnærmet autentiske situasjoner, men at de ikke blir vurdert på lik linje med det tekniske yrkesarbeidet. Ifølge Deci og Ryans (1985) selvbestemmelsesteori er kompetanse et behov for blant annet å oppnå tilfredsstillende og mestring, noe en tettere elev–kunderelasjon kunne bidra til dersom eleven også ble vurdert i kommunikasjonsferdigheter.

Et interessant spørsmål er hvordan lærere og instruktører i frisørfaget kan utvikle en felles forståelse for innholdet i de formelle læreplanene for vg1 og vg2, og hvordan en slik forståelse kan svare på bransjens forventninger gjennom 2+2-modellen uten å bruke bedrifter som læringsarena i større grad.

Ulike oppfatninger av læreplanens føringer og intensjoner mellom lærere og instruktører kan handle om ulike tolkninger av handlingsrommet, relatert til forskjellige behov og kontekster. Goodlad (1979) hevder at jo mindre spesifikke kompetansemålene er, desto flere tolkninger og avgjørelser gjøres av den enkelte lærer/instruktør. For instruktørene kan bedriftens behov for kompetanse, knyttet til å utføre faglig arbeid, være grunnlaget for tolkning av hva som er målet for frisørutdanningen i skole. Kanskje dette står i motsetning til skolens praksis, der elevenes interesser er det som først og fremst blir ivaretatt, og det opplagte målet er å gi elevene innflytelse på egen læring som grunnlag for yrkesrelevant opplæring.

Ulike opplevelser og tolkninger relatert til ulike kontekster kan dermed skape avstand mellom de nasjonale intensjonene i den intenderte læreplanen og den faktiske opplæringen basert på den oppfattede læreplanen for vg1, vg2 og opplæring i bedrift (Sandal & Smith, 2012).

Dersom opplæringen knyttes tettere til bedrifter allerede fra vg1, kan elevene utvikle kunnskap om frisørfaget gjennom det reelle arbeidslivet, og bedriftene vil da ha mulighet til å påvirke opplæringen på et tidlig tidspunkt. Dette støttes av forskning, som peker på behov for delt ansvar mellom skole og bedrift (Wheeler & Moodie, 2010).

Ifølge Deci og Ryan (1985) kan autentiske oppdrag bidra til å utvikle indre motivasjon, og i denne sammenheng en forståelse for hva som kreves av kompetanse i yrket. Å gi elevene muligheter for å jobbe med relevante yrkesoppgaver kan være utfordrende i vg1. Elevene kan ha forskjellige yrker som mål, og dermed ha behov for å øve på yrkesoppgaver relatert til ulike yrker. Manglende opplevelse av yrkesrelevans kan ifølge Deci og Ryans (1985) selvbestemmelsesteori være kritisk med tanke på elevenes utvikling av indre motivasjon for yrket. På den ene siden kan det bety at lærerne ikke er bevisst handlingsrommet i læreplanene og hvordan innholdet kan konkretiseres. På den andre siden kan det bety at bedriftene har for høye forventninger til elevenes kompetanse når de begynner som lærlinger i bedrift.

Ifølge Goodlads (1979) læreplannivåer er det forskjell mellom hvordan ulike aktører oppfatter og forstår hva som egentlig står i den intenderte og den formelle læreplanen, noe som kan føre til at opplæringen blir ulik fra skole til skole. I fagfornyelsen trekkes den overordnede delen inn i de fagspesifikke læreplanene, spesielt

gjennom beskrivelse av kjerneelementer og tverrfaglige temaer. Dette kan legge grunnlag for en sterkere felles opplevelse av innholdet i læreplanene mellom lærere og instruktører enn dagens opplæring. Den formelle læreplanen for vg1 FBIE synliggjør til en viss grad intensjonene for norsk yrkesopplæring, slik disse beskrives i en rekke intensjons- og styringsdokumenter. Samtidig er den mindre tydelig på at elevene skal kunne velge og ha mer innflytelse på eget læringsarbeid. Særlig gjelder det egne yrkesinteresser og motivasjonen for kompetanse som er relevant for bransjene som inngår i vg1 FBIE. Dette finner støtte i selvbestemmelsesteorien, som omtaler psykologiske behov for autonomi, fri vilje og det å ha valgfrihet (Deci & Ryan, 1985). Ifølge Sandal og Smiths forskning (2012) kan utfordringen med manglende presisering i de fagspesifikke læreplanene være at elever møter en stram, faglig lærerstyrt struktur med lite rom for tilpasning og elevmedvirkning. Deres forskning viser også til læreres utfordringer med å utforme undervisning til yrkesrelevante læringskontekster i spenningene mellom læreplanene, handlingsrommet i læreplanene og elevenes læringsbehov (Sandal & Smith, 2012). Sett fra et undervisningsperspektiv er det ifølge Goodlad (1979, s. 343) sentralt å stille spørsmål om hva som er den beste måten å undervise på for at elevene skal lære det som forventes av bransjen.

Føringene og handlingsrommet for yrkesrelevant opplæring og dybdelæring er tydelig i læreplanene for fagfornyelsen, både i programfagene for vg1 FBIE og i den formelle overordnede delen – verdier og prinsipper for opplæringen (Udir, 2018b). At de formelle læreplanene konkretiserer tydeligere enn den intenderte læreplanen, kan bidra til en felles forståelse mellom lærere og instruktører slik at frisørbedriftenes kompetansebehov ivaretas bedre gjennom læreplanene i fagfornyelsen enn gjennom dagens læreplaner for frisør opplæringen (Olsen, Reegård, Seland & Skålholt, 2015).

Resultatene viser at bedriftene ønsker et sterkere fokus på dybdelæring, som gir forståelse for arbeidsprosessene i yrket og dypere kunnskap knyttet til yrkesoppgavene. Evne til å begrunne og reflektere over valg og resultater av arbeid var ifølge instruktørene nødvendig i profesjonell sammenheng. En av instruktørene sa det slik: «Dette klarer vi ikke i stor nok grad i dag. Alle kan lære å klippe, men det er ikke mange som kan årsaksforklare og begrunne en kjemisk behandling. Fortsetter det slik, har ikke frisørfaget noen fremtid som et profesjonelt yrkesfag.» Dette kan relateres til målet med dybdelæring og bidra til bedre samsvar mellom opplæringen og bransjens uttrykte kompetansebehov. Kanskje kan større valgfrihet, elevmedvirkning og selvbestemmelse (Deci & Ryan, 1985) bidra til mer refleksjon rundt arbeidsoppgavene, slik at elevene utvikler årsaksforklaringer og begrunnelseskunnskaper som instruktørene i bedrift etterlyser?

Satsingen på kunnskap utviklet gjennom dybdelæring er i tråd med OECDs beskrivelse av kompetanse, hvor det er viktig at elevene forstår de sentrale begrepene, prinsippene og sammenhengene i et yrke (KD, 2016; OECD, 2016). Å kunne årsaksforklare og begrunne for eksempel en kjemisk behandling viser til behov – i samme retning som kompetansebegrepet i fagfornyelsen og i OECD, i dette eksemplet kjemi – for å utvikle forståelse for sammenhengen mellom faget kjemi, hårets

kvalitet og arbeidsprosessen i fargebehandling. For frisørfaget kan dette være et eksempel på tolkning av det å forstå sammenhenger i yrket.

Instruktørene gav uttrykk for at de gjerne ønsker lærlinger med ulike fordypninger eller spesialiseringer. Dette støtter synet på at elevene kan gjøre individuelle valg av fordypninger i tråd med egne interesser, som kan være en faglig styrke for bedriftene. Frisørbedrifter kunne da tilbudt et bredt spekter av fagfolk med stor bredde av spesialkompetanse. En av instruktørene sa: «da kunne jeg valgt en lærling med fordypning i hår og hodebunn, en lærling med fordypning i kjemi, og en annen med fordypning innen ernæring.» Kan en slik form for dybdekompetanse bidra til å gjøre frisørfaget mer fleksibelt og profesjonelt, og samtidig utvikle arbeidsplasser hvor personlig engasjement kan videreutvikles i demokratiske arbeids- og læringsmiljøer? Kan det bety at 2+2-modellen bør gjøres mer fleksibel, slik at bedriftene blir naturlige læringsarenaer også i fagopplæringens to første år i skole? Bødtker-Lund et al. (2017) viser i sin forskning om dagens DH at elever som er interessert i et spesifikt yrke får en generell og lite relevant opplæring når det gjelder deres yrkesinteresse, noe som høyst sannsynlig vil påvirke elevenes motivasjon. Dersom FBIE gir grunnleggende yrkeskompetanse i frisørfaget for de som vil utdanne seg til frisører, kan det bidra til at elevene lærer mer på vg1 rettet mot bedriftenes behov, enn det resultatene fra denne undersøkelsen viser. Det vi også være i tråd med fagfornyelsens forventninger til yrkesrelevant opplæring, dybdelæring og kompetanse for fremtiden, og støttes av forskning om yrkesrelevant opplæring (Bødtker-Lund et al., 2017; Hansen & Haaland, 2015a; Olsen, Reegård, Seland & Skålholt, 2015; Udir, 2018b).

Avsluttende kommentar

Artikkelen har løftet frem frisørbransjens uttrykte kompetansebehov og diskutert hvordan dette kan ivaretas i fremtidens yrkesopplæring i tråd med fagfornyelsen, læreplaner og nasjonale føringer. De formelle læreplanene for fremtidens frisør-opplæring i vg1 og vg2 gir handlingsrom som samsvarer med frisørbransjens uttrykte kompetansebehov, mens føringene for at elevene skal relatere eget læringsarbeid til selvvalgt yrke, for eksempel frisøryrket, er svake. Dersom frisørbransjens kompetansebehov skal ivaretas, viser resultatene fra denne undersøkelsen at innholdet i de fagspesifikke læreplanene for FBIE og vg2 frisør må tolkes i samsvar med frisørbransjens reelle kompetansebehov, og at dybdekompetanse, som innbefatter begrunnelseskunnskap og evne til problemløsning i frisøryrket, bør vektlegges. Resultatene fra undersøkelsen viser samsvar mellom den intenderte læreplanen, uttrykt gjennom de nasjonale føringene, og bedriftenes uttrykte kompetansebehov. Utfordringen kan synes å ligge i det å skape en felles forståelse for innholdet i den intenderte og formelle læreplanen for de ulike nivåene i opplæringsløpet (vg1, vg2 og vg3), slik at den iværksatte læreplanen ivaretar frisørbransjens kompetansebehov.

Selv om vi ikke kan generalisere resultatene på bakgrunn av vår undersøkelse, er det i Norge flere utdanningsprogrammer på vg1 hvor det gjennomføres felles, bred

opplæring for mange ulike yrker. Det kan derfor være sannsynlig at resultatene i denne undersøkelsen har overføringsverdi til andre programområder.

Fra denne undersøkelsen trer nye problemstillinger frem som kan være interessante å drøfte i lys av resultatene. På lik linje med andre nordiske land er det interessant å drøfte yrkesfaglærernes eventuelle behov for videreutvikling av kompetanse for å opprettholde kunnskap som kan ivareta endringer som skjer i samfunnet (Jørgensen, 2018). Det kunne også vært interessant å studere behovet for videreutvikling av yrkesfaglærerutdanningene for å ivareta behovet for yrkesdidaktisk og yrkesfaglig lærerkompetanse i fagfornyelsen.

Referanser

- Aspøy, T. M., Skinnarland S. & Tønder, A. H. (2017). *Yrkesfaglærerens kompetanse* (Fafo-rapport nr. 2017:11). Oslo: Fafo.
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Red.). (2012). *Kvalitative metoder. Empiri og teoriutvikling* (W. Hansen, Overs.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bødtker-Lund, D., Hansen, K. H., Haaland, G. & Vagle, I. (2017). Endringsbehov i norsk yrkesopplæring? – Elevers, lærlingers og yrkesfaglæreres erfaringer med yrkesopplæring i Vg1. *Scandinavian Journal of Vocations in Development*, 2, 1–33. <https://doi.org/10.7577/sjvd.2577>
- Dahlback, J., Hansen, K., Haaland, G. & Sylte, A. L. (2011). *Yrkesdidaktisk kunnskapsutvikling og implementering av nye læreplaner (KIP): Veien til yrkesrelevant opplæring fra første dag i Vg1* (Rapport og utredninger nr. 1/2011). Lillestrøm: Høgskolen i Akershus.
- Dahlback, J., Olstad, H. B., Sylte, A. L. & Wolden, A.-C. (2018). utfordringer og muligheter i møtepunktet mellom yrkesfaglærerutdanningen og praksis i videregående skole. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 8(3), 57–77. <https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.188357>
- Dahlback, J., Olstad, H. B., Sylte, A. L. & Wolden, A.-C. (2019). Yrkesfaglig yrkeskompetanse i brede utdanningsprogram. *Scandinavian Journal of Vocations in Development*, 4(1), 1–29. <https://doi.org/10.7577/sjvd.3234>
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2002). *Handbook of self-determination research*. Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Deichman-Sørensen, T., Olsen, O. J., Skålholt, A. & Tønder, A. H. (2012). *Om bredde og fordypning i bygg- og anleggsgagene* (Fafo-rapport nr. 2012:36). Oslo: Fafo.
- Goodlad, J. I. (1979). *Curriculum Inquiry: The study of curriculum practice*. New York: McGraw-Hill.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Gundem, B. B. (2008a). Didaktikk – fagdidaktikk, anstrengte eller fruktbare forhold? *Acta Didactica Norge*, 2(1), 1–15. <https://doi.org/10.5617/adno.1020>
- Gundem, B. B. (2008b). *Perspektiv på læreplanen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hansen, K. H. & Haaland, G. (2015a). Engasjerte og interesserte elever gjennom meningsfull, helhetlig og relevant yrkesopplæring. I K. Hansen, T. L. Hoel & G. Haaland (Red.), *Tett*

- på yrkesopplæring: Yrkesrelevant, tilpasset og samfunnstjenlig?* (s. 157–175). Bergen: Fagbokforlaget.
- Hansen, K. H. & Haaland, G. (2015b). *Utfordring i norsk yrkesopplæring*. I K. Hansen, T. L. Hoel & G. Haaland (Red.), *Tett på yrkesopplæring: Yrkesrelevant, tilpasset og samfunnstjenlig?* (s. 19–46). Bergen: Fagbokforlaget.
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper* (K. Gjerpe, Overs.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hiim, H. (2013). *Praksisbasert yrkesutdanning: Hvordan utvikle relevant yrkesutdanning for elever og arbeidsliv?* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Høst, H., Reegård, K., Borgar, R., Skålholt, A. & Tønder, A. H. (2015). *Yrkesutdanninger med svak forankring i arbeidslivet: En kunnskapsoppsummering* (NIFU-rapport 2015:16). Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.
- Jørgensen, H. J. (2018). Vocational education and training in the Nordic countries. Different systems and common challenges. I C. H. Jørgensen, O. J. Olsen & D. P. Thunquist (Red.), *Vocational education in the Nordic countries. Learning from diversity* (s. 1–28). London & New York: Routledge.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg., T. M. Anderssen & J. Rygge, Overs.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kunnskapsdepartementet [KD]. (2002). *Kvalitetsreformen: Om ny lærerutdanning Mangfoldig – krevende – relevant* (St.meld. nr. 16 (2001–2002)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-16-2001-2002-/id195517/>
- Kunnskapsdepartementet [KD]. (2004). *Kultur for læring* (St.meld. nr. 30 (2003–2004)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-030-2003-2004-/id404433/>
- Kunnskapsdepartementet [KD]. (2013). *På rett vei: Kvalitet og mangfold i fellekkolen* (Meld. St. 20 (2012–2013)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-20-20122013/id717308/>
- Kunnskapsdepartementet [KD]. (2016). *Fag – Fordypning – Forståelse: En fornyelse av Kunnskapsløftet* (Meld. St. 28. (2015–2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/>
- Kunnskapsdepartementet [KD]. (2017). *Nasjonal kompetansepolitisk strategi 2017–2021* [Plan/strategi]. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nkps/id2527271/>
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag: En innføring* (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- NIFU. (2015). *Yrkesutdanninger med svak forankring i arbeidslivet: En kunnskapsoppsummering* (NIFU-rapport 2015:16). Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU).
- NOU 2015: 8. (2015). *Fremtidens skole: Fornyelse av fag og kompetanser*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-8/id2417001/>
- NOU 2018: 2. (2018). *Fremtidens kompetansebehov I: Kunnskapsgrunnlaget*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-2/id2588070/>
- NOU 2018: 15. (2018). *Kvalifisert, forberedt og motivert: Et kunnskapsgrunnlag om struktur og innhold i videregående opplæring*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-15/id2621801/>

- Olsen, O. J., Reegård, K., Seland, I. & Skålholt, A. (2015). Læringsmiljø og gjennomføring. I H. Høst (Red.), *Kvalitet i fag- og yrkesopplæringen: Sluttrapport* (s. 83-144, NIFU-rapport nr. 14/2015). Hentet fra <https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/handle/11250/284140>
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2005). *The definition and selection of key competencies: Executive summary*. Hentet fra <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2014). *Competency framework*. Hentet fra https://www.oecd.org/careers/competency_framework_en.pdf
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2016). *Incheon declaration and framework for action for the implementation of sustainable development goal*. Hentet fra http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/education-2030-incheon-framework-for-action-implementation-of-sdg4-2016-en_2.pdf
- Rokkones, K., Stjern, B., Strand, Å. & Utvær, B. K. (2018). Yrkesfaglig praksis i bachelorutdanningen for yrkesfaglærere: En kartlegging av studentenes erfaringer. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 8(2), 48–70. <https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.188248>
- Sandal, A. K. & Smith, K. (2012). Møte med yrkesfaglig utdanning i den norske videregående. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 2(1), 1–17. <https://bora.uib.no/handle/1956/9097>
- Schöpfel, J. (2011). Towards a Prague Definition of Grey Literature. *Grey Journal*, 7(1), 5–18.
- Utdanningsdirektoratet [Udir]. (2006). *Læreplan i felles programfag i Vg1 design og håndverk*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/DHV1-02>
- Utdanningsdirektoratet [Udir]. (2007). *Læreplan for frisør – Læreplan i felles programfag Vg2*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/FRI2-02>
- Utdanningsdirektoratet [Udir]. (2008). *Læreplan for frisørfaget Vg3 / opplæring i bedrift*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/FRI3-01>
- Utdanningsdirektoratet [Udir]. (2016). *Forskrift om yrkesfaglig fordypning*. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/finn-lareplan/yrkesfaglig-fordypning/>
- Utdanningsdirektoratet [Udir]. (2018a). *Ny tilbudsstruktur og nye læreplaner på yrkesfag*. Hentet fra <https://www.udir.no/contentassets/3c29080752064efc856162aa81411fda/illustrasjoner-av-ny-tilbudsstruktur-12juni2020.pdf>
- Utdanningsdirektoratet [Udir]. (2018b). *Overordnet del – verdier og prinsipper forgrunnopplæring*. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/overordnet-del/>
- Utdanningsdirektoratet [Udir]. (2018c). *Læreplan for Vg1 frisør, blomster, interiør og eksponeringsdesign*. Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/FBI01-01>
- Vibe, N., Frøseth, M. W., Hovdhaugen, E. & Markussen, E. (2012). *Strukturer og konjunkturer: Evaluering av Kunnskapsløftet. Sluttrapport fra prosjektet «Tilbudsstruktur, gjennomføring og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring»* (NIFU-rapport nr. 26/2012). Oslo: NIFU.
- Wheelahan, L. & Moodie, G. (2010). *The quality of teaching in VET: Final report and recommendations*. Melbourne: LH Martin Institute, University of Melbourne.
- Aarkrog, V. & Bang, S. W. (2013). *Resultater af evalueringer af Kunnskapsløftet: En syntese*. Aarhus: Aarhus Universitet.